

Kétszer fél ladikból Tőzsér Árpád:
 – állandó tekintettel Félnóta,
 J. S. Bachra Kalligram, Pozsony,
 és Dante Alighierire – 2012.

A halálhoz mért idő súlya nehezedik Tőzsér Árpád legújabb verseskötetére, a *Félnótára*. Az idő, amelyből mintha folyton megszökne a jelen. Az idő, amely a múlt felszínre emelése után átmenet nélkül a jövővel való szembenézésbe csap át: „Volt-hangok egy lesz hangszeren”(6.). Ezzel, a kötet versanyaga a határozottság és a „befogadó megbékélés” mellett, a jelen állandó elsiklásának élményével, a „valami” hiányának átélésével mégis képes szorongást kelteni bennünk. Azonban a szenvedés felmutatása helyett Tőzsér inkább a kérdésfeltevésekre összpontosít, amelyeket ösztönösen és a poeta doctus tudatosságával egyaránt válasz nélkül hagy. Csakis a végső kérdések foglalkoztatják, melyekhez szép számmal idézi meg a filozófiatörténet jeles alakjait.

A kötet két ciklusra tagolódik. Elsőként *A gyöngykapu kitérve...* cím nélküli, számokkal ellátott verseit olvashatjuk, majd a *Visszatekintés a csillagokból*, immár címmel ellátott opusai következnek. Beszédeselek a ciklusok címei, félreérthetetlen keretét adják a kötet koncepciójának. Izgalmas ellenpólus rejlik a két szakasz címadása, valamint a versekből kiérzett bizonytalanság között. Hadd idézzem ide J. S. Bach 140. kantátája VII. koráljának néhány sorát, amelyből az első fejezet címe vétetett:

„...Minden gyöngykapu kitérve,
 A trónnál angyalok közt állva,
 Áldd énekünk, Isten Fia!...”

Tőzsér a barokk vallásos bizonyosságába rejti a XXI. század emberének talajt vesztett szorongás-élményét, ami rögtön a nyitóversben meg is jelenik: „Korom-éj, özönvíz, vénkori stílus, / nem lehet tudni, mi kié, / sötétség s árnyék – közbül a Nílus, / s a két part tán egy T-dosszié”(1.). A 4. sorszámmal ellátott vers a „Most mi legyen? / Hol van, ami nincs?”(4.) felkiáltó kérdésével indul, majd a már „nemlétezők” tiszta emlékeinek felidézésével folytatódik, amibe mintegy predesztinációként önmagát is beleszöve kutatja tovább a „nincs” hollétét. Teszi ezt *Mikszáth Kálmánka ülepe* és saját *kockás rövid nadrágja* segítségével, végül az egész ironikus-húgyos lepedős meta-

fizikai vizsgáldást egy Babits parafrázissal zárja: „Ó jaj, föl kell kelni, föl kell kelni...”(4.).

Ahogy Tőzsér Árpádtól már megszokhattuk, a mitikus világ képe a *Félnótából* sem hiányzik.

Bár például az 1997-es *Leviticusban* „a belőlünk kiháló mítosz már csak a nem létező égi rendben uralkodik” – ahogy Németh Zoltán írja róla –, a *Félnótában*, úgy tűnik, ismét felszínre tör és befurakszik a jelenkor inszomniás tudatába. Alalkomeneusszal és Pánnal együtt vacog hajnali háromkor és pánikrohamában Pénelopéval futna világgá. Feltör egészen a processzorok kettes számrendszeréig, és a világháló szövetévé válva, azzal együtt alkotja meg vele közös nyelvét: „Gaia aszott emleit csecsemő / hiába rágjas csokolja Oedip. / Visszanézel. Lehet? A gépeden / valami történés éppen lefagy.”(7.). A két part közti lebegés ebben a versben már konkrétabban van jelen, és itt kapunk a kötetben először arra irányuló határozott gondolatot, hogy a lélek tovább élhet: „A túl már dúcolja a tudatot, / mely az innen csak élősöködik”. Ettől függetlenül a következő vers megfogalmazza, hogy a halál közelsége semmivel nem visz bennünket közelebb a nagy titokhoz. Vagyis a *Félnóta* következetesen végigviszi azt a Kant, Hegel és még sok más gondolkodó által képviselt álláspontot, miszerint az ember nem tudja megkerülni a végső kérdéseket, noha belátja, hogy azok megválaszolása nem adatott meg az emberi észnek.

Akár a halálról, akár a létről elmélkedik is az ember, nem vonatkoztathat el a testtől. Tőzsér gyönyörű opust szentel neki, ahol a testben összesűrűsödött múlttal szembesít olyan zavarbaejtően erős sorokkal, mint a „Csontkordé. Zakog. Visszafekszik”, amely amellet, hogy a sűrítés fokozhatatlan mintája, a tőzséri szóalkotás egyik legszebb példája is a kötet anyagában. Hasonlóan megkapó, ahogy a csorbult önismeretet fogakhoz hasonlítja, amelyek *csontkegyszerekké* válnak. Igen sűrű a 11. vers is, amelyben a maga két versszakával az ógörög bölcselők gondolatától egészen Boethiusig ível az út: „Létezők létét az látja, ki maga / nincs léthez, időhöz, térhez tapasztva”, miközben felelősségre is vonja a megidézett gondolkodókat a négy őselemmel leírt világkép tökéletlensége miatt: „e kép a halált nem tartalmazza.” A következő oldalon továbbfolytatódik a filozófusmustra,



Hume-mal együtt a kauzalitás *nyítt fonalait* igyekszik kibogozni, miközben két rövidke szóval Descartes-ot is beemeli az elmefuttatásba: „írsz – vagy!” (7.). Különös kép a 14. vers dermesztő világa, amely a temető atmoszféráját éppen az onnan való kizáratottság miatti félelem megidézésre használja fel. A bizarr gondolat, mely szerint nincs már hely, itt kell tehát maradni, egy ironikus Poe (vagy Arany) parafrázisban csúcsosodik ki: „S a hang ott, lent nem kapuzár: / élve eltemetett madár, / annak csőre kattogja: Kár! / Te se föl, se le, soha már!” E kis intermezzo után visszatérve a halál realitásához, bátortalan költői kérdésként fogalmazódik újra a tovább-lét központi dilemmája, hogy mi van, ha az elme mégis „maradandó, mert égi kelme!?” (15.). A rá következő opusban azonban máris fonalként bomlik fel előttünk a tudat, a freudi terminusban megírt 17. pedig már mintha teljesen megadná magát: „a Te is szunyyna legszívesebben.” Gyönyörű halálvers a 18-as számú. Érzésem szerint reprezentáns darabja a kötetnek. Kezdő szava a „Leállók”, amivel könnyörtelenül adja meg a felütést, ahonnan már nincs visszaút. A haldoklás megkezdődik és a tudat, mintegy végigkísérve saját megszűnését, hátborzongató érzékenységgel számol be az élet végső folyamatáról és vezeti el olvasóját a határig. A határig, ahol minden kérdés visszafordul önmagába, minden eddigi filozofálás értelmetlenné válik, ahol már csak tétlenül állhat az ember, ahol a logika csődöt mond, nem tudja elgondolni azt sem, hogy lehet következő pillanat, és azt sem, hogy nem lehet; addig a végtelenül kicsinnyé sűrűsödött pillanatig, amely végtelenül nagy falként tornyosodik előttünk: a halálig.

A kötet másik ciklusa, a *Visszatekintés a csillagokból* további öt szakaszra tagolódik. Mintha Tözsér virtuóz verskezelési technikáját mutatná be, az öt szakasz egymástól és az első ciklustól egészen különböző modorokban szólal meg, akár öt különböző költő szövegei is lehetnének. Ezek közül elsőként az *Ezüstkor* kap helyet, melynek versanyaga egy visszatekintő összefoglalás a költői pályáról, illetve egy fricska a kortárs irodalmi életről, nem kevés számvetéssel és önváddal. Az irodalmi díjak, a harminc ezüstért eladott tehetség, a polkorrekt irodalom világába avatja be olvasóját, ahol a díjak védídják, a kitüntetés temetés: „...halottról jót vagy semmit. S ha íróról jót és semmit mondunk, bizony akarva, nem akarva temetjük...” (*ODI ET AMO MMX*). Természetesen ebből a szakaszból sem hiányzik a történelmi alakok, költők, gondolkodók felvonultatása. A múzeumban Freud idegen-

vezetésével járjuk be a Tacitustól Nérón át Leninig ívelő arcképcsarnokot, majd Leibniz minden világok legjobbjába teszünk egy rövid látogatást.

„A postás naponta / ugyanazt az utat / taposta, / Sorsa mérte ki neki / s a – Posta”. Fittyet hányva a kötet eddigi drámaiságára, egy könnyed, Kosztolányit, Karinthyt idéző, gyakran szándékolt kínrímetet vagy mássalhangzós asszonáncot használó, mármár félnótás költő elevenedik meg előttünk, csupa szójátékkal. A halál mint téma azért nem múlik el nyomtalanul a *Szó-kromoszóma* címet viselő szakaszban sem: „Éleny, élet, oxigén / ittalak már dosztig én!” (*Kosztolányi iskolájában*).

Az *Hommage* szintén játékos, tréfás versekkel indul, mint például a halmazrímekkel megírt *Magyar szentimentalizmus*, vagy a Villonnak és Catullusnak ajánlott vers, mely utóbbi egyszerűen csak az *Odi* (gyűlölni) címet kapta. A Sylvia Plath-nak ajánlott *Hommage* és a Tandori nyelvezettel megírt *A légy* már verstaní, vagy líraelméleti kérdésekkel foglalkozik, de marad még az ironikus hangnál.

Az *Okok* egy tulajdonképpeni etiológia, ahol a szerző élete összegzése közben a történések okai után kutat több-kevesebb sikerrel. Ám amikor ebben a kutatásban metafizikai szintre lép, és a végső okot akarja megragadni – ahogy ezt tette többször is a kötet első felében – máris széttárja a karját és levonja a következtetést: „...nincs finalis causa.” (*Búcsúzás a természettől*). Ebben a szakaszban két szöveghely is nyíltan utal a kötet címére és annak lehetséges jelentéseire: a „Nem tudom, félig még mese voltam” (*Palimpszesztus*) és a „nem igaz már fele se” (*Búcsúzás a természettől*), amivel meg is adja az alaphangot az utolsó fejezethez, a *Félnótához*.

A kötet befejező része egyfajta szintézisét adja az eddig olvasottaknak, és talán mondhatni, ebben kulminál mondanivalója, amit jelez a kötet címével megegyező címadás is. A nagy gondolkodó elődök közül Heideggeré és Leibnizé a fő vonulat, de megidéződik Szent Tamás, Rilke, Kappus, sőt még az Árpád-ház is. A heideggeri időben-levés, a *Sein* mint a halálhoz mért idő gondolata egy tréfás, szójátékos szöveggörnyezetben jelenik meg, mit sem veszítve ezzel drámaiságából: „mit is unsz hát? Mit Uns? Uni- az aggkor” (*Mit Uns*). Hasonló öniróniával megírt vers *Az Árpád-ház második kihalása*, amelyben Géza, István és Imre felvonultatása után Tözsér Árpád a saját „Árpád-házának” férfiutód hiánya miatti kihalását regéli el.

Magával a léttel mérleghintázik a szerző a következő, zseniális nyelvi leleménnyel megírt opusban, az *Onto-libikókában*. Bár nem címadó, mégis felfogható annak ez a vers. A *Félnóta* cím már magában számos allúziót kelthet az olvasóban, ami csak gazdagodik a kötet előrehaladtával. Halálversekről lévén szó, óhatatlanul felötlik bennünk a befejezetlen, félkész életmű gondolata, a félúton levés lét és nemlét közt, vagy éppen a félelem a megsemmisüléstől. Ebben a mérleghintázásban azonban a „fél-ség” olyan gazdag jelentéstartalmat kap, ami egyfelől kitágítja a kötet címének mögöttes dimenzióit, másfelől leszűkíti annak tárgyalási univerzumát. Azon a ponton libikókázik, ameddig a kötet elvezetett bennünket; azon a határon, amelyen túlról még

nem tud beszámolót adni, fél szemével azonban már folyton átles, és arról tájékoztat, mit és hogyan nem képes megpillantani. „Mit láthat a révész kétszer fél ladikból?” (*Onto-libikóka*).

Ezután mintegy levezetésként még egy Leibniz-kritikát és egy epilógust olvashatunk. Az előbbiben többek között a teodíceát és a monadológiát kéri számon szerzőjétől: „Tudja vajh a Jó Isten / hogy ez így nem jól van?!”, „E sírban friss tetem kékül / elégséges okok nélkül” (*Nekrobagatellek*). Az *Epilógusban* azonban már virágvasárnap van, és mirtuszágak között megjelenik a Megváltó, hogy megbocsásson még a költőnek is: „Jön, jön az Egy, ki megbocsátja / az ember pluralizmusát” (*Epilógus*).

Türjei Zoltán

Teli bőröndök Bucz Hunor:
Pattogzik a szó
zománca,
Unicus Kiadó, 2013.

Kissé megkésve érkeztem. Gyorsan alám toltak egy székot, elmerültem a zsi-bongásban. Történészek, irodalomtörténészek, két-három író. Havonta találkozunk egy vendéglőben. Az a szokás, hogy egyszerre beszél mindenki, de ez engem nem zavar, süket vagyok, ha mennydörögnének, se hallanám meg. Egyszer csak azt vettem észre, hogy a szemközti fazon szúrósan méreget. A mackós külsejű egyén kiérdemesült korvettkapitányra emlékeztetett. Bozontos, ősz szőrmók, vajon ki lehet? Kérem a mellettem ülőt. Odasúgja. „Cukor?” – bizonytalankodom. Bucz Hunor!” Hát persze... Bucz Hunor... A régi szép idők... Amatőr színpadok, fesztiválok, Máté Lajos, betiltások, március 15-i botrányok, a politikai rendőrség kopói és kukacként nyüzsgő spiclijei, a rendszer elleni düh, tiltakozás és a tetszésnyilvánítás tapsvihara... Térszínház... Vándorlások... Olykor az utcán... Hát persze! Hallomásból már ismertük egymást, de személyesen még sohasem találkoztunk.

Na, gondoltam, megcsákyázlak, öreg! Fölrepítem legszeretettebb barátom, Pál István nevét, aki a hetvenes években megújította az egész magyar színházművészetet (*Caligula*, *Tangó*, *Übü király*, *Gőzfürdő*). Két percen belül dagadó vitorlákkal suhantunk Hunorral valami jó kis bahamai búvóhely felé, ahol majd tovább

dicsekedhetünk egymásnak kalózkincseinkkel.

Kiderült, hogy közös ismerőseink, halott barátaink mennyire összekötnek minket. Szabados György, a zseniális zeneszerző, zongorista és gondolkodó nem a rettenetes testi kínoktól gyötrődött, hanem attól, hogy teli bőrönddel kell távoznia, lőttek a tervezett koncerteknek és kompozícióknak.

Istenem! Nincsenek teli bőröndök. A mennyei pályaudvarokon és reptereken egy szempillantás alatt minden fényé válik, az angyalok pedig szétlopkodják a sugarakat, és szárnyaikat ékesítik velük. Ideleln csak limlom marad utánunk, mert a gyerekeink és a befejezett műveink már a saját sorsukat élik, nem a miénket.

Amikor a metróhoz értünk, Hunor előkapott táskájából egy könyvet: „Ezt én is megírtam, olvasd majd el!”

Szentséges ég, verseskötet! Megint egy dilettáns. A folyóiratokból hullik a fűrészpor. Az olvasó meg csak kínlódik a temérdek hadova láttán, mintha borotvaélen, meztelen hátsóval kellene lecsúsznia a szegedi dóm tornyából. De nyugi, elvtársak, fő az udvariasság...

Néhány nap múlva belelapoztam a kötetbe, ideoda ugráltam: ez egészen jó, ez is... Né, ez meg egyenesen telitalálat... Eltelt két hét, újra elővettem az opuszt, s kezdett kirajzolódni különös értéke: az

